

Юрій Калюх

ЕВОЛЮЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОСТКУЧМІВСЬКИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ (2005-2008)

До недавніх президентських виборів фактична влада в Україні належала багатим. Подібні демократії бідних на користь багатих можна назвати такими, що купуються – голоси й лояльність бідних купуються багатими: колишній владний режим Кучми стабільно тримався на цій угоді. Однак подібний негласний компроміс 90-х остаточно вичерпав себе в листопаді 2004 р. Ми всі в Україні стали свідками народження виборчого громадянського суспільства на Майдані Незалежності в грудні 2004 – січні 2005 р.

The real power in Ukraine belonged to rich people before recent presidential elections. This kind of democracy of poor people for the benefit of rich is specific, because voices and loyalty of poor people are bought by rich people: the former Kuchma's regime in Ukraine was constantly based on this principle. However similar silent compromise of mid-90's came to the end in November of 2004 president's elections. All of us in Ukraine became witnesses of a birth of civil society on the Square of independence in December 2004 – January 2005.

До недавніх президентських виборів фактична влада в Україні належала багатим. Збіднілі в ході економічної депресії в Україні масові шари склали референтну групу, до якої звертався панівний верхній клас за підтримкою й лояльністю. Незважаючи на відсутність власності і реальної влади, саме їм належить електоральна влада, адже демократія спирається на більшість. Подібні демократії бідних на користь багатих можна назвати такими, що купуються – голоси й лояльність бідних купуються багатими: колишній владний режим Кучми стабільно тримався на цій угоді. Однак подібний негласний компроміс 90-х “багатої меншості” і “бідної більшості” остаточно вичерпав себе в листопаді 2004 р., оскільки він не був здатний дати нову якість України як політико-економічної організованості. Ми всі в Україні стали свідками народження **виборчого громадянського суспільства** на Майдані Незалежності в грудні 2004 – січні 2005 р.

Нова місія й надзавдання нової української влади полягають у створенні нової культурної гегемонії середніх шарів і підприємницьких класів, нового союзу між верхніми й середніми шарами, що повинні в сумі скласти багату й заможну більшість, нове національне – **“сита” більшість**, тобто формування **демократичного громадянського суспільства**.

На думку відомої дослідниці феномену “громадянського суспільства” професора Антоніни Колодій, підґрунтя **демократичного громадянського суспільства** складають три кити¹:

- 1) *приватна власність;*
- 2) *розвинені правові відносини;*
- 3) *самостійні й упевнені у своїх силах люди.*

Тому з масовою бідністю український капіталізм не має перспектив. Він може існувати тільки за рахунок зовнішніх ринків, але лише в сировинних і невеликому сегменті технологічних секторів на поки що неконкурентному пострадянському просторі. А щоб органічно вписатися в нову європейську конфігурацію, потрібен сильний національний ринок і внутрішнє “споживче суспільство”. А так “боротьба з бідністю” є лише популістським брендом більшості партій та блоків у парламентській виборчій кампанії 2007 р.

Бідність є однією з найголовніших перешкод для формування **демократичного громадянського суспільства** в Україні. Наслідком бідності є поширення злочинності і соціальної деструкції, анемія, ірраціональні форми політичної поведінки, зокрема, на сході та півдні України під час різноманітних передвиборчих компаній. Поляризація багатства й бідності, відсутність рівноваги соціальних інтересів у різних регіонах України зумовлюють те, що різні гілки громадянського суспільства в різних регіонах України затверджують себе в жорсткому протиставленні.

Руйнівний вплив бідності на особистість та на її здатність бути повноцінним членом громадянського суспільства відзначав ще Гегель. Сучасні соціологи це вже довели емпірично. Вони показали, що у свідомості бідняків:

- домінують безпорадність;
- почуття меншовартості;
- низький рівень мотивації на досягнення успіху в житті;
- низький рівень організованості.

¹ Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. – Львів: Від. “Червона Калина”. – 2002, Основи демократії. Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / За заг. Ред. А. Колодій. – К.: Вид.-во “Ай Бі”, 2000.

Для формування в Україні демократичного громадянського суспільства потрібно вже сьогодні:

- стимулювати середній і захищати дрібний бізнес;
- скорочувати бідність;
- підвищувати доходи;
- підтягувати низи до середнього рівня, сприяючи створенню високого національного платіжеспроможного попиту і національного споживчого суспільства.

Розвиток або скорочення малого бізнесу визначається **необхідними й достатніми умовами**. До **необхідних** умов ми відносимо законодавчу базу, що регламентує правила, за якими функціонує мале підприємство (МП), наявність фінансових ресурсів для його життєдіяльності тощо. **Достатні** умови визначаються насамперед мотивацією конкретних людей – учасників підприємницької діяльності – і навколишнім середовищем. Останнє включає в себе місце розташування підприємства, територію, на якій здійснюється виробничо-економічна діяльність, відносини з місцевими органами влади, сервіс та ін. Навіть незначні зміни у взаємовідносинах між представниками місцевих органів влади і малими підприємцями, а також рішення, що приймають районні держадміністрації, можуть як стимулювати економічну активність малого бізнесу в регіоні, так і гальмувати її.

Науковці, які досліджують проблеми, пов'язані з малим підприємством, нараховують близько двох десятків причин, що перешкоджають розвитку приватного бізнесу в Україні, серед яких найбільш суттєвими є:

- 1) недосконалі закони і часто змінювані “правила гри”;
- 2) надмірні податки; недостатність джерел фінансування;
- 3) нерівні можливості щодо конкуренції з великим бізнесом, корупція та рекет;
- 4) відсутність підтримки з боку державних структур;
- 5) нерозвиненість інфраструктури (банківської й комунікаційно-інформаційного забезпечення)².

З метою дослідження впливу держави на стан підприємницької діяльності проаналізуємо такий показник, як чисельність жителів країни на одну організаційно-структурну одиницю. Вважається, що економіка функціонує нормально, коли на 100 жителів припадає не менше одного малого підприємства. У США, наприклад,

² Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. – Львів: Від. “Червона Калина”. – 2002, Основи демократії. Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів/За заг. Ред. А. Колодій. – К. вид. Ай Бі”, 2000.

цей показник дорівнює 13, у Японії – 15, у Чехії – 10. В Україні на одного суб’єкта господарювання припадає 200 жителів³.

Економічна трансформація України протягом останнього десятиліття на шляху побудови громадянського суспільства сприяла підвищенню вимогливості громадськості щодо якості надання послуг і розширення прав стосовно визначення політики органів місцевої влади й ефективності її реалізації. Посилюється бажання громадськості залучатися до процесу прийняття рішень, усе більше визнається думка про те, що ефективна і чутлива до ситуації робота державного сектора стимулюватиме розвиток економіки⁴.

Соціологічні опитування малих підприємств Печерського району м. Києва (2007-2008 рр.). З метою вивчення стану малого підприємництва в Печерському районі м. Києва та підвищення ефективності взаємодії підприємств з органами місцевої влади було проведено опитування керівників малих підприємств /МП/. Попередньо дали згоду на участь в опитуванні 102 керівники МП, які були ознайомлені зі змістом анкет, але реально в ньому брали участь 72. Цей факт є дуже показовим: з одного боку, керівники МП декларують свою активність, а з другого – ця активність явно недостатня, що пов’язано, передусім, із відсутністю мотивації конкретних людей – суб’єктів підприємницької діяльності.

Наведемо соціологічний портрет “нашого” керівника МП:

- це людина віком від 30 до 50 років (лише 10% керівників віком до 30 років);
- має вищу освіту (в основному, технічну або економічну);
- задоволена своїм життям;
- відносить себе до середнього класу суспільства;
- своє матеріальне становище оцінює як непогане, що має тенденцію до деякого поліпшення.

Щодо *перспектив* подальшого розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, то більшість учасників опитування (54,3%) вважають, що **при нинішній ситуації, коли у державі відсутня ре-**

³ Зарубежный опыт поддержки малого бизнеса /Под ред. Ю.А.Клочко. – М.: Венчур Центр, 1993 – 20 с., Окумура Х. Корпоративный капитализм в Японии. – М.: НИСИ, 1986. – 250 с., Разумнова Н. Роль мелкого бизнеса в экономике США // Наука и жизнь. – 1990. – № 5. – С.2-3.

⁴ Klages, Hemit Funktionswert von Mitarbeiterbefragungen. Qualitätsmerkmale und Erfolgsfaktoren bei Mitarbeiterbefragungen // Verwaltung – Organisation – Personalwesen (VOP). – Vol. 19. – 1997. – № 1. – P. 34-38., Н. Грінберг, Бенджамін Громадськість у полоні: Як масова думка активізує державну владу. – США: Нью-Йорк: Basic Book, 1986. – 320 р.

альна підтримка вітчизняного виробника, малий та середній бізнес розвиває тіньову економіку.

Завдяки тиску з боку податкової системи та недосконалості законодавчої системи ця тенденція посилюється та розвивається. Але, з іншого боку, розвиток малого та середнього бізнесу забезпечує економічний розвиток країни, сприяє створенню нових робочих місць та умов для здорової конкуренції і як наслідок – покращується якість продукції, зростає добробут працівників – вважають 42,3% опитуваних керівників.

Висновки

1. Для формування в Україні демократичного громадянського суспільства потрібно вже сьогодні стимулювати середній і захищати дрібний бізнес, скорочувати бідність, підвищувати доходи, підтягувати низи до середнього рівня, сприяючи створенню високого національного платіжеспроможного попиту і національного споживчого суспільства. Саме в зв'язку з необхідністю формування нового союзу, нового договору між “багатими і середніми” зростає запит на нових політиків із “БЮТу” та “Нашої України, подібно тому, як у 1989-91 р. рухівська політична повістка привела в політику нових яскравих людей, а в середині 90-х новий економічний ріст рекрутував у владу багатьох видних фігур, що складають і понині ядро української політичної й адміністративної еліти.

2. Вивчення думок і настроїв малих підприємців може бути корисним засобом інформування відповідальних осіб про очікувані реакції громадськості на той чи інший запланований ними захід, аналізу зміни в роботі різноманітних державних установ і встановлення зворотного зв'язку щодо джерел задоволеності й незадоволеності в різноманітних верствах суспільства. Усе це буде сприяти та зміцнювати економічний фундамент громадянського суспільства в Україні на місцях.

3. Українець – традиційний господар і нові умови для розвитку приватної ініціативи при владі Президента В. Ющенка дозволять швидко відновити історично-ментальний потяг до заможного життя, сформувати демократичне громадянське суспільство другого тисячоліття.

Подяки

This publication was prepared under a grant funded by the United States Information Agency and administrated by the Kennan Institute for Advanced Russian Studies of the Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington DC. The statement and views expressed herein are those of the author and are not necessarily those of the Wilson Center.

Література:

1. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. – Львів: Від. "Червона Калина". – 2002, Основи демократії. Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / За заг. Ред. А. Колодій. – К.: Вид.-во "Ай Бі", 2000.
2. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. – Львів: Від. "Червона Калина". – 2002, Основи демократії. Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів/За заг. Ред. А. Колодій. – К. вид. Ай Бі", 2000.
3. Зарубежный опыт поддержки малого бизнеса/Подред. Ю.А.Клочко. – М.: Венчур Центр, 1993 – 20 с., Окумура Х. Корпоративный капитализм в Японии. – М.: НИСИ, 1986. – 250 с., Разумнова Н. Роль мелкого бизнеса в экономике США // Наука и жизнь. – 1990. – № 5. – С.2-3.
4. Klages, Nemut Funktionswert von Mitarbeiterbefragungen. Qualitativmerkale und Erfolgsfaktoren bei Mitarbeiterbefragungen // Verwaltung – Organisation – Personalwesen (VOP). – Vol. 19. – 1997. – № 1. – P. 34-38., Н. Грінберг, Бенджамін Громадськість у полоні: Як масова думка активізує державну владу. – США: Нью-Йорк: Basic Book, 1986. – 320 p.